

Univerzita Palackého v Olomouci

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Andrea BARTÍKOVÁ

**František Lýdie Gahura a architektura Zlínského kraje v první polovině
20. století**

Olomouc 2014

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Krákora, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 23. dubna 2014

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu své bakalářské práce Mgr. Pavlu Krákorovi, PhD. za poskytnutí rad a připomínek během doby tvorby práce. Dále bych ráda poděkovala PhDr. Zdeňku Pokludovi za poskytnutí inspirace v oblasti literatury a Knihovně UTB. Další díky patří paní Lence Hubáčkové a Baťovu institutu za poskytnutí materiálů.

OBSAH

ÚVOD	5
1. Život Františka Lýdie Gahury	6
2. Významné stavby Františka Lýdie Gahury	20
2.1. Velké kino.....	20
2.2. Baťova nemocnice	22
3. Další významné stavby Zlínského kraje	26
3.1. Baťův mrakodrap	26
ZÁVĚR.....	28
SUMMARY	29
ANOTACE	30
SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ	31
SEZNAM PŘÍLOH	34
PŘÍLOHY	35

ÚVOD

Základním impulsem pro rozvoj města Zlína bylo založení firmy Baťa v roce 1894, která byla o šest let později jednou z největších obuvnických firem u nás. Na začátku 20. století se Tomáš Baťa vypravil do USA, odkud si vzal inspiraci pro budoucí Zlín. Po smrti Antonína Bati se stal Tomáš Baťa jediným vlastníkem firmy a firma se začala rychle rozrůstat. Tím jak se firma rozrůstala, přibývalo velké množství zaměstnanců, kteří se do Zlína začali stěhovat z širokého okolí a bylo potřeba rozšířit obytné čtvrtě. V tomto mu pomohli mnozí architekti. Jedním z nich byl také architekt František Lýdie Gahura, o němž pojednává tato bakalářská práce.

Cílem práce je přehledně zmapovat životní cestu Františka Lýdie Gahury a vyzdvihnout jeho největší úspěchy v oblasti architektury a sochařství. Dle mého názoru si tento architekt, který byl dlouhá léta hlavním městským architektem Zlína, zaslouží naši pozornost, jelikož díky němu má Zlín svou podobu.

Během psaní bakalářské práce jsem narazila na nedostatek literatury ohledně jeho díla a musela jsem čerpat z memoáru samotného Františka Lýdie Gahury a jeho syna Jana, což ovšem v důsledku dodalo práci osobnější charakter.

1 ŽIVOT FRANTIŠKA LÝDIE GAHURY

František Lýdie Gahura se narodil 10. října 1891 ve Zlíně. Se svými rodiči bydlel v části zvané Padělky, která patřila spíše mezi chudší čtvrti Zlína (Mrňo 2003). František se narodil druhé ženě svého otce Františka. František měl 12 sourozenců, z nichž byl nejmladší. Dospělosti se dožili pouze 3 (Pokluda, 2012). František získal základní vzdělání ve Zlíně. Jelikož rodiče pracovali ve zlínské cihelně, byl už od malička v kontaktu s hlínou, protože sem chodil matku navštěvovat (Novák 1993). Nejprve tvořil z hlíny různé panáčky a jelikož si jeho zájmu matka všimla, zdůrazňovala mu, že hlína se dá využít na vytváření mnoha krásných věcí a ne jen na cihly, které jsou samostatně ošklivé a nudné. Pokud se ovšem dají dohromady, i ony dokáží vytvořit něco velkolepého a krásného a že by na něj byla pyšná, pokud by se tomuto umění věnoval. František si vzal její slova k srdci a studoval na Průmyslové škole v Uherském Hradišti, kde se vyučil štukatérem (Gahura, 1998).

Během studií měl František možnost poznat Aloise Amorta, který byl sochařem a štukatérem. U něj také absolvoval závěrečné zkoušky a získal výuční list v roce 1909. Celé studium se velice pilně učil, což neopomenuli podotknout ani na výučním listě (Průchová, 1995). Sám Gahura podotýká, že ho studium nestálo pouze hodiny strávené učením, ale projevílo se to i na zdraví tím, že mu vypadávaly vlasy na temeni hlavy. Sám Gahura to vysvětluje takto: „*Spával jsem totiž často u mistra Amorta na pytlích s vápnem, to se dostalo do vlasů, kůže se zapalovala a vlasy postupně vypadávaly*“ (Gahura, 1998, s. 1).

Průchová (1995) píše, že rok 1909 byl také klíčový kvůli tomu, že v tomto roce Gahura poznal Tomáše Baťu. Setkání Bati a Gahury zařídil ředitel měšťanské školy pan Haráda. Gahura přišel za Baťou s tím, že by chtěl studovat v Praze a Baťu mu dal za úkol vytvořit podle fotografie bustu svého bratra Antonína Bati. Na bustě pracoval u rodičů a podařilo se mu vytvořit portrét v životní velikosti po pas. Když ji Baťovi přinesl, byl pochválen za velice dobré zhotovení hlavy portrétu. Co se Baťovi ovšem na bustě nelíbilo, byl střih kabátu a ruce. Baťa mu vysvětloval, že je rozdíl v rukách člověka, který se živí rukama a člověka, který se živí hlavou a že tento typ rukou k jeho bratrovi nepasuje. Dospěli tedy k závěru, že nejlepší bude, když se použije pouze hlava. O rok později Baťa poznal profesora Kotěru, který občas přijížděl z Prahy, aby zkontroloval, jak pokračují práce na Čapkově vile, kterou navrhl. Tomáš Baťa pozval Gahuru i Kotěru na oběd a při této příležitosti se zmínil Kotěrovi: „*To je pan Gahura, jehož otec dělá z bláta cihly a on chce dělat z bláta sochy*“ (Průchová, 1995, s. 14).

Po vyučení se chtěl František dále rozvíjet v sochařství, a proto pokračoval v letech 1910 až 1917 v Praze na Uměleckoprůmyslové škole. Toto studium si mohl dovolit i díky financím od Tomáše Baťa, který mu posílal dvacet korun na nájem (Horňáková, 2006). V korespondenci Baťa zmiňuje, že si nepřeje, aby je František využil na tak postradatelné věci jako doutníky nebo pivo (Pokluda, 2012). Pro zachování čisté hlavy a hlavně morálky mu dokonce poslal knihu s názvem „Od píky“ a prosil ho, aby si z ní dělal pečlivé výpisky a aby mu dokonce části opisoval a poslal v dopise. Gahura napsal takové dopisy tři a poté Baťa poprosil, zda by s tím mohl přestat, jelikož mu takto trávený čas připadá neefektivní. Gahura se sice pilně vzdělával, ale nezapomínal ani na typický vysokoškolský život, který si užíval tancem na Žofíně. Na jedné z akcí potkal dokonce samotného Tomáše Baťa a to konkrétně na Slovanském plese. Gahura se na ples oblékl jako pravý slovanský šohaj (Průchová, 1995).

Od roku 1913 do roku 1914 navštěvoval školu pro dekorativní modelování u profesora Kloučka. Studium mu nedostačovalo a tak se rozhodl rozšiřovat obzory u profesora Josipa Plečnika v jeho škole pro dekorativní architekturu v letech 1914 až 1917 (Horňáková, 2006). Na svého učitele sám Gahura vzpomíná velmi rád. Vyzdvihuje hlavně to, že nebyl jen učitelem, ale i přítelem (Šlapeta, 2009). V této době měl Gahura také vlastní sochařský ateliér, který sídlil na Věžeňské ulici v Praze. V tomto ateliéru mu pózovalo mnoho významných lidí. Vyhotovení portrétu nabídl i Janu Herbenu, který odmítl, jelikož tvrdil, že v jeho ateliéru je příliš velká zima a raději počká do léta. Sám se poté ozval, když bylo již venku tepleji a práce mohla začít (Gahura, 1998).

Jelikož jeho rodina nepatřila mezi bohaté, přivydělával si Gahura drobnými pracemi, mezi něž nejčastěji patřilo modelování portrétů nebo návrhy náhrobků a pomníků. Čas od času také pracoval ve firmě Baťa nebo v obuvnické továrně Františka Štěpánka, kterému dokonce vymodeloval portrét matky (Pokluda, 2012). Nedostatek peněz způsobil i to, že si nemohl dovolit nové oblečení. To mu šil krejčí Žaludek na dluh. Když ovšem později Gahura dostal peníze ze soutěže zlínské radnice, vše mu řádně splatil (Gahura, 1998). Tomáš Baťa ho inspiroval a promluvil do duše ohledně důležitosti architektury, která nemusí působit pouze esteticky, ale i prakticky. Baťovo nadšení dodalo Gahurovi chuť na sobě dál pracovat, což se zužitkovalo na Akademii výtvarného umění v Praze. Je ale zvláštní, že Baťa často mluvil o neužitečnosti umění, což Gahuru nutilo pochybovat o smysluplnosti sochařství (Průchová, 1995).

Se svou budoucí manželkou Lýdií se poznal v roce 1913. Lýdie tehdy pracovala v Pražských uměleckých dílnách v technické kanceláři u architekta Gočára. František vzal Lýdií poprvé do Zlína v roce 1914 a měl z toho ohromnou radost. Lýdie ovšem jeho radost nesdílela, jelikož nebyla cestovatelský typ a byla velice nemile překvapena zastaralým nádražím ve Zlíně, kde ani nebylo betonové nástupiště a celkově špatným stavem zlínských cest. Sama ve svých pamětech píše: „*Nohy v bahně, hlavu v růžových oblacích, plni ideálů vyšli jsme dobývat svět*“ (Gahura, 1998, s. 2). Před svatbou František Lýdií prosil, aby mu nechala úplnou svobodu, jelikož se chce naplno věnovat své práci. Lýdie souhlasila a František uznal, že bude dobře pečovat o rodinné zázemí. Vzali se v roce 1916. Od této ženy také získal jméno Lýdie a ona si své jméno pozměnila přidáním jména Františka. V roce 1919 se narodila jejich dcera Kazi a o deset let později syn František. (Gahura, 1998). Jejich dcera Kazi a syn František zemřeli v roce 1934 na vrozenou nemoc krve. Oba rodiče to tvrdě zasáhlo a měli pocit, že bez dětí nemají pro co žít (Horňáková, 2006). Gahura (1998) přiznává, že toužili po dalším dítěti, ale Lýdiin zdravotní stav jí nedovolovat mít další dítě. Řešením byla výchova nemanželského syna Jana, který se narodil v roce 1938 a kterého přijali jako vlastní dítě.

V roce 1916 dostal Gahura za úkol vytvořit sochu z mramoru. Při jedné z návštěv Tomáše Baťu mu Baťa ukázal místo pro sochu zasloužilého muže, které bylo v jeho zahradě (Průchová, 1995, s. 14). Baťa se rozhodl, že tímto zasloužilým mužem není nikdo jiný než jeho bratr. Jelikož Baťu tato práce nadchla, rozhodl, že na ní bude Gahura pracovat v místnosti blízko jeho kanceláře. Baťa chodil práci průběžně kontrolovat a jednou, když už byla socha téměř hotová, dokonce s Gahurou nad sochařstvím dlouze polemizovali.

František Lýdie Gahura vzpomíná na jednu historku s Baťou z roku 1917. Baťa mu poslal dopis do Prahy, ve kterém psal, že by chtěl vyhotovit obraz své matky, která už ovšem byla mrtvá. Nedochovala se ani její fotografie, ale Baťa tvrdil, že žijí její dvě sestry a že Gahura je takový umělec, že zajisté „vystihne typ Baťovský“. Pro Gahuru to byl velmi těžký úkol, ale nevzdával se a detailně zkoumal rodinu Baťovu a všímal si typických rysů, ze kterých by mohl vyvodit, jak Baťova matka vypadala. Při práci úzce spolupracoval s panem Kopeckým, který si Baťovu matku pamatoval a který také upravoval nedostatky, a když si ani on nebyl jistý, přizvali její žijící sestru. Když se celá skupina shodla, že podoba souhlasí, odvezl ji Gahura k Baťovi. Jelikož si ani sám Tomáš Baťa přesně nepamatoval, jak jeho matka vypadala, pozvali nakonec všechny staré Zlíňany, kteří potvrdili, že podoba je naprosto přesná. Gahura byl za tuto nelehkou práci velice štědře odměněn (Horňáková, 1998).

V letech 1919 – 1923 se vzdělával na Akademii výtvarných umění v Praze. Konkrétně studoval architekturu u profesora Kotěry a složil tři státní zkoušky. Během sebevzdělávání již pracoval na projektech pro firmu Baťa (Hornáková, 1998). Gahura se ovšem nechtěl vzdát své vášně sochařství a plánoval se oběma věcem věnovat naplno. Prozření přišlo, když obdržel výsledky z jedné zkoušky, kdy měl vyhotovit návrh na lázeňské budovy na Lapadu. Zkušební komise, ve které byli i jeho učitelé Kotěra a Plečnik, shledala návrh nedostatečným. Gahura se tedy pilně učil a další zkouška, konaná v roce 1922, v jejíž komisi byli ti samí učitelé, byla ohodnocena jako dobrá. Následující rok dostal známku výbornou za projekt na téma Památník Jana Kotěry (Gahura, 1998).

František Lýdie Gahura byl ovlivněn především profesory Janem Kotěrou a Josipem Plečnikem. Zajímavé na Janu Kotěrovi je to, že v jednom z dopisů zaslaných Gahurovi upozorňuje na to, že jeho znalosti jsou velmi nedostačující a že nebude připuštěn ke státní zkoušce. Gahura si tedy doplnil patřičné vzdělání, složil mimořádnou zkoušku a tím pádem mohl ve studiu pokračovat (Hornáková, 2003). Na Jana Kotěru vzpomíná Gahura v dobrém také díky exkurzi do Itálie, které se zúčastnil. V dopise, který poslal účastníkům exkurze, podotýká, aby se oblékali slušně, nevzbuzovali nežádoucí pozornost a aby nejedli nožem. Gahura na této exkurzi nejvíce ocenil Svatopetrské náměstí v Římě a náměstí Sv. Marka v Benátkách, které vnímal jako vzor dokonalé architektury (Hornáková, 2006).

Pro jeho tvorbu, stejně jako pro celý funkcionalismus, je typické, že se snaží být precizní a chápavá vůči praktickým potřebám lidí. Snaží se skloubit architekturu a humanitu a také tvrdí, že humanita v architektuře má také faktor psychologický. Správný architekt nemá protlačovat pouze účelnost stavby, ale má do ní vložit kus sebe a má zohlednit potřeby lidí (Šlapeta, 2009). To bylo také klíčové pro projekty rodinných domů pro dělníky firmy Baťa. I zle se uplatňovalo pohodlní, spokojenost a soukromí obyvatel, kteří i když byli kolektivně pracující, měli nárok na individuální rozvoj osobnosti a zájmů ve volném čase. Problém výstavby domů se musel rychle vyřešit, jelikož tím, jak firma rostla, rostl i počet zaměstnanců, kteří byli v důsledku dojíždění vyčerpaní a méně efektivní. K domům byl přiřčen kus pozemku, který mohli občané využít dle libosti. To je učilo zodpovědnosti, jelikož se o pozemek museli starat, ale pozemek také mohli využívat k aktivní relaxaci, kterou zahradničení přináší. Toto uvažování ukazuje Gahura už na architektech Parkrowi a Unwinovi, kteří na žádost dvou majitelů továrny vytvořili první zahradní osadu, ve které bylo hlavním cílem udržet pracující dělníky spokojené (Šlapeta, 2009). Bohužel kvůli stále většímu nárůstu zaměstnanců bylo nutné později parcely zmenšovat, aby se mohlo postavit

více domů. Gahurova kreativita se projevila při plánování stavby domů, ve kterých byly čtyři byty. Jelikož se mělo stavět na parcele s velkými výškovými rozdíly, představovalo to jisté komplikace, které Gahura vyřešil tím, že navrhl, aby se domy lehce natočily. Toto řešení mělo mnoho ekonomických výhod, zmiňuje časopis Zlín (1944). Ertl (1993) ovšem vidí v jednotvárných domech nevýhodu, jelikož občané neměli mnoho možností vybrat si byt či domek, který by plně odpovídal jejich požadavkům.

Jelikož v roce 1920 došlo k požáru na radnici ve Zlíně, byla vyhlášena soutěž o novou radnici. Vítězství v této soutěži patřilo ke Gahurovým prvním velkým úspěchům (časopis Zlínský zpravodaj, 1994). Soutěže se zúčastnilo i mnoho československých inženýrů. Jeho návrh radnice byl o rok později připraven k realizaci. Pro práci na projektu mu byla přidělena místnost v továrním objektu Risírně (Průchová, 1998). Radnice se začala stavět v srpnu 1922 a v polovině roku 1924 byla dokončená. Zpočátku ovšem byla kritizována kvůli její přezdobenosti, což se podle obyvatel do malého města Zlína nehodilo. O několik let později se ovšem ukázalo, že pro prosperující Zlín byla tato budova ideální. Zajímavostí je, že zde Gahura postavil vlastnoručně vyrobenou sochu kováře, což se příliš nelíbilo zapřisáhlému ševci Tomáši Baťovi. Důvodem výběru motivu kováře bylo to, že radnice stojí u ulice Kovářská (dnes známá pod jménem Bartošova). Peníze, které za projekt radnice dostal, investoval do koupě pozemku v obci Kudlov a starého domu, který následně opravoval. Gahura si vybral Kudlov úmyslně, protože tam žil jeho otec, bylo to nedaleko Zlína a měl tam patřičné soukromí pro sebe i svou rodinu. Došlo také k přestavbě zámeckého pivovaru, který nyní sloužil jako soudní budova. Jeho následujícím projektem, který stojí za zmínku, je projekt Domov blízko Dřevnice, což je bydlení pro družstvo vlastníků, které se skládalo z rodinných domků, které se vymykaly svým nebaťovským vzhledem (Novák, 2008).

První polovina 20. let je také významná pro přestavbu Zlína a to konkrétně roky 1924 a 1925. Pro architekta to byla velká výzva, protože musel změnit svůj dosavadní styl podle kritérií zadavatele práce Tomáše Bati. Všechny projekty tedy byly pod neustálým dohledem Tomáše Bati. Hlavním požadavkem Tomáše Bati bylo zachování vysoké účelnosti budovy a minimálních nákladů. Gahura úzce spolupracoval se stavebními technikami a inženýry a byl nedílnou součástí při realizaci projektu železobetonového skeletu, který disponoval nejvíce vyhovujícími vlastnostmi v oblasti rozpínání železobetonu. Tovární budovy svým vzhledem připomínaly stavby v Americe, kde se Tomáš Baťa inspiroval. V roce 1924 František Lýdie Gahura také zpracoval projekt „Továrna v zahradách“, jelikož i množství zeleně bylo tak typické pro baťovskou architekturu. Konstruktivní systém, který byl původně plánovaný pouze

pro tovární budovy, se přenesl i do veřejných staveb, pro které bylo typické používání cihel a skleněných výplní. Velké množství oken sloužilo pro dokonalé osvětlení továren a proud slunečního svitu měl mít pozitivní účinek na pracující (Novák, 2008).

Sám Gahura mluví o budování Zlína takto: „*Snázili jsme se od počátku výstavby města, aby stylově rozrůstalo organicky z průmyslové architektury, jako nové formy vyjádření architekta názoru na práci a život průmyslového města. Vliv na obraz Zlína má průmyslový objekt, tj. tovární budova. Ta jest hlavním motivem zlínské architektury. Tento motiv se opakuje v různých variacích i u ostatních budov sloužících veřejným účelům, u škol, internátů, společenského domu, sociálního zdravotního ústavu aj. Architekta invence musela vždy vyřešit problém, jak přizpůsobit dispozici budovy pro veřejné účely: továrnímu konstruktivnímu standardu*“ (Novák, 1993, s. 219).

Vedle rozvoje a zajištění továren byla nutná i výstavba nemocnice, která začala v roce 1927. Tento projekt byl jedním z prvních rozsáhlých firemních úkolů, na kterých se František Lýdie Gahura podílel. Spolupracoval při tom s doktorem Bohuslavem Albertem, který kvůli tomuto projektu nastoupil na dovolenou a v následujících 18 let si vyzkoušel nejen roli budovatele, ale i primáře a prvního ředitele nemocnice. Tomuto významnému lékaři byla v roce 1928 postavena vila umístěná v areálu nemocnice. Zvláštností Baťovy nemocnice je to, že nesídlí pouze v jedné budově, ale hned v 17, většinou jednopodlažních, budovách. Tento systém více budov se nazývá pavilonový a právě projekt Baťovy nemocnice tento systém použil jako první u nás. Toto řešení je velice rozumné, jelikož díky odděleným pavilonům může hůře dojít k přenosům infekcí. V oblasti zdravotnictví Gahura ještě setrval a v roce 1927 navrhl Dům zdraví, který měl sloužit jako kombinace léčení, výzkumu a prevence. K jeho stavbě bohužel nakonec nedošlo (Horňáková 2006).

V roce 1926 byl Gahura v Americe na studijním pobytu. Studium bylo zaměřeno na velké společenské domy a kino. Z těchto poznatků si měl vzít inspiraci pro budování kina a společenského domu ve Zlíně. Tato cesta nebyla jediná, o pár let později jel například do Bruselu, Itálie, Sovětského svazu, Stockholmu nebo Ženevy. V zahraničí dostal za svou činnost několik vyznamenání (Horňáková, 2006).

Gahura se zřejmě podílel na stavbě Tržnice v roce 1927. Tato budova byla prvním obchodním domem, ve kterém byl například mléčný bar nebo tradiční česká restaurace. K objektu náležel i pás kiosků, který byl později zbourán. Tato budova dodnes slouží jako malý obchodní dům (Novák, 1993).

K rozvoji města neodmyslitelně patří i výstavba škol, která se ve Zlíně začala realizovat v roce 1928. Plány na výstavbu škol zahrnul Gahura do svého regulačního plánu města již v roce 1927. Školy byly tehdy nazvány Masarykovy, jakožto vyjádření pocty prvnímu prezidentovi. I zde se projevila kreativita a školy byly budovány do tvaru otevřené knihy. Ve křídlech byly běžné učebny a střed tvořila hala, kreslárna a tělocvična. I zde se kladl velký důraz na otevřenost a tudíž se použilo hodně oken, které sloužily i jako levný způsob osvětlení. Masarykovy školy měly mít propojený vzdělávací systém od základního až po vysokoškolské vzdělání. Vzhledem ke špatnému technickému stavu byly později v roce 1988 zdemolovány (Hornáková, 2006).

Co se vzdělání týče, Tomáš Baťa byl velice přísný a nebyl spokojen s úrovní vzdělávání, proto založil vlastní Baťovu školu práce. Zpočátku byla škola jen pro muže, ale nakonec i pro ženy a zájem o ni byl obrovský. K tomuto nahrávala i potřeba vybudovat internáty. Internáty byly prosté obdélníkové budovy a opět zde převážela kombinace množství oken a cihel. I zde bylo uplatněno umístění do bohaté zeleně (Novák, 2008).

Ke vzdělání se váže i zajímavá a málo známá historka o škole na Kudlově. František Lýdie Gahura byl požádán o návrh školní budovy v roce 1930. Návrh tedy udělal a předal jej obecnímu zastupitelstvu. Rozpočet stanovil na více než 240 000 Kč. Když si obec chtěla půjčit peníze, podmínkou všech bank bylo ručení majetkem v hodnotě 500 000 Kč. Starosta obešel zámožnější občany a nakonec svolal schůzi, ovšem nikdo mu nechtěl vlastním majetkem ručit. Jel tedy za Tomášem Baťou, který mu dal plány, jež by dokázaly rozpočet zkrátit na polovinu. Tyto plány ovšem nebyly schváleny okresním úřadem, který trval na tom, aby se škola měla dělat dle návrhů Gahurových, protože Baťovy plány vypadaly dle jejich slov jako přerostlé kurníky. Po argumentaci o výhodnosti Baťových plánů se nakonec na tento postup přistoupilo. Zpracováním plánů byl pověřen opět Gahura, který své plány musel opravit dle žádosti Dominika Čipery. Stavbu zaplatila firma Baťa a občané Kudlova byli nadmíru spokojeni (Pokluda, 2011).

V roce 1928 se konala Jubilejní výstava v Brně a Gahura byl pověřen postavením pavilonu Zlína. Gahura nechal ve Zlíně postavit model, který byl ze dřeva, ovšem Baťa s pavilonem nebyl vůbec spokojený a nazval ho boudou. Jelikož nebyl čas na jeho rekonstrukci, Baťa přikázal, aby se vše naložilo a postavilo v Brně. Pavilon měl nakonec v Brně obrovský úspěch a Gahura dostal mimořádnou odměnu 5 000 Kč (Průchová, 1995).

Budování továren nutně znamenalo i budování obchodních domů, ve kterých by se mohly prodávat vyrobené výrobky. Mezi lety 1930 a 1931 se proto stavěl Dům služeb na Náměstí Práce. Tento obchodní dům byl vlastně jedním z prvních, který na tomto náměstí stál. Gahura dále plánoval rozšíření celého obchodního domu pro větší pohodlí a větší zastoupení zboží. Zlínský obchodní dům nebyl jediným, který Gahura projektoval. (Novák, 2008). Dalším byl například obchodní dům v Brandýse nad Labem (Velebilová, 2006). V některých prodejnách bot byl umístěn přístroj pedoskop, který fungoval jako rentgen. Tento malý rentgen sloužil pro zjištění uložení prstů v obuvi. Na základě těchto snímků si zákazník mohl vybrat vhodnou obuv, která by negativně neovlivňovala jeho zdraví (Bakala, 2003).

Web Zlínská architektura (2014) uvádí, že dalším zajímavým projektem je Dům pana Jelínka, který byl postaven v roce 1929. Zvláštností tohoto domu je, že jde o kombinaci bytového domu a obchodu. Obsahuje také pásová okna, která jsou typická pro funkcionalismus. V horních patrech byly byty a přízemí sloužilo jako obchod. V 30. letech zde byla například firma Nehera.

Gahura se také věnoval regulačnímu plánu města Otrokovice. Toto město mělo pro firmu spoustu výhod, jelikož bylo jen deset kilometrů vzdálené od Zlína. Byl zde významný železniční uzel a navíc řeka Morava, která později sloužila pro lodní dopravu. V Otrokovicích byly velmi důležité závody specializující se na zpracování kůží. Tím, že docházelo k rozvoji továrny, docházelo i k celkovému rozvoji města. V letech 1930 – 1938 zde zaznamenali čtyřnásobný nárůst obyvatelstva. Vzniklo zde nové sídliště s více než 250 rodinnými domy. Mezi lety 1930 až 1934 bylo vybudováno více než 70 továrních budov, mezi něž patřily například koželužny, sušárny a úpravny kůží a plsti. Do nově vzniklých objektů byla také přemístěna výroba punčoch nebo papírna. Později se zde také vyráběla umělá kůže a byla zřízena elektrárna, vodárna, rafinerie oleje, cihelna a další (Novák, 1993).

Kolem roku 1930 se Gahura zaměřil na výstavbu hřbitova, který byl zvláštní svým umístěním v lese. Bylo zapotřebí vybrat vhodné místo, zhotovit plán a zamyslet se nad zásadami pro výstavbu a provoz hřbitova. Na hřbitov byly umístěny dva kříže, které vytvořil sám Gahura. Jeden z nich symbolizuje Ježíše na kříži. Zvláštností tohoto kříže je fakt, že Ježíš není ke kříži přibitý, což má jednoduché vysvětlení. Gahura totiž viděl Ježíše, jako člověka, který zvítězil nad vším zlým. Ježíšovi ruce jsou sice rozpjaté, jak tomu běžně u křížů bývá, ale symbolizují otevřenou náruč, která vítá všechny, kteří k němu přicházejí z pozemského světa (Gahura, 1998). Smutnou připomínkou je, že Tomáš Baťa byl mezi

prvními pochovanými na tomto hřbitově. Na tomto místě byly také pohřbeny Gahurovy děti Kazi a František (Novák, 1993).

František Lýdie Gahura pracoval na projektu pro výstavbu Společenského domu, ale jeho projekt nebyl vybrán. K tomuto tématu Horňáková (1998) vzpomíná jednu historku, kdy měl Gahura neshody s Tomášem Baťou. Když mu totiž předkládal své plány, byl Baťou nařknut, že v Praze popíjí šampaňské místo pracování na projektu Společenského domu. Následná komunikace už neměla cenu a Baťa dokonce prohlásil, že je „*ostuda, že s ním (Gahurou) vůbec mluví*“ (Horňáková, 1998, s. 26). Gahura si uklidil své plány a kancelář opustil. Poté Baťovi napsal dopis, ve kterém píše, že odejde z továrny a ať Baťa pošle někoho, aby převzal věci z jeho kanceláře. Dva dny vyčkával, ale nic se nedělo. Poté přišel Dominik Čipera a chtěl vědět, kde je problém. Gahura nakonec s Čiperou šel do jeho kanceláře, ale cestou potkali Baťu, který pozval Gahuru do kanceláře, kde na celou událost nevzpomněli a pokračovali ve spolupráci (Horňáková, 1998).

Zajímavý je také případ, kdy se Tomáš Baťa nepohodl s architektem Společenského domu Miroslavem Lorenzem. Tomáš Baťa nařídil, aby se ve čtvrtém patře postavily dva vzorové pokoje. Jeden z těchto pokojů navrhoval František Lýdie Gahura a druhý Vladimír Karfík. Vladimír Karfík do pokoje umístil koupelnu, vestavěné skříně a veškerý nábytek. František Lýdie Gahura, který sympatizoval s osvědčeným baťovským způsobem staveb, pojal úkol jinak. Přišlo mu zbytečné mít koupelnu v každém pokoji a plánoval jednu umývárnu pro celé patro. Do jednoho pokoje také plánoval umístit 4 lůžka. Tomáš Baťa vybral Karfíkům návrh, protože se na hotel hodil víc. Jeho rozhodnutí ovšem samozřejmě narušilo vzájemný vztah Gahury a Bati (Novák, 1998).

Ve třicátých letech se také začala budova vilová čtvrť na Nivách, která byla domovem především významných lékařů Baťovy nemocnice. Vily se od běžných baťových domků příliš nelišily. Hlavním rozdílem bylo pouze to, že byly větší a bohatší ve členění. Vily projektovali architekti Gahura a Karfík (Bakala, 2003).

Pro kulturní osvětu se František Lýdie Gahura také zaměřil na divadlo a kino. Velké kino ve Zlíně se zcela vymykalo tehdejší době. Toto kino bylo postaveno v roce 1931 a bylo největším u nás (Novák, 2008).

Významným a oceňovaným dílem Františka Lýdie Gahury je Památník Tomáše Bati, který byl otevřen v roce 1933 na výročí tragické smrti Tomáše Bati. Tomáš Baťa zemřel

12. července 1932 při letecké havárii při letu do Möhlinu. Tato tragédie je zajímavá tím, že let do Möhlinu byl kvůli špatnému počasí o hodinu odložen, bohužel ale Tomáš Baťa následně na odletu trval, což se mu stalo osudným. Dle Gahurových slov měl památník vyjadřovat velkorysost, jasnost, vzlet, optimismus a prostotu samotného Tomáše Bati (Pokluda, 2011). Použití velkého množství skleněných ploch vysvětluje Gahura slovy, že budova má připomínat vitrínu – má do ní být viděno i zvenku. Fakt, že budova nemá být omítnut, komentuje Gahura slovy, že má být vyjádřena prostota, poctivost a pravdivost. Ty všechny byly dalšími charakteristickými znaky Baťova ducha (Zlín, 1933).

Po smrti Tomáše Bati Gahura dále spolupracoval s firmou Baťa, ovšem už nebyl tolik spokojený. Jan Antonín Baťa měl za cíl co nejrychlejší a největší růst města Zlína a některé projekty se proto realizovaly sériově, což bylo pro Gahurovu tvůrčí povahu nepříjemné. Pro svou práci si už dále nevybíral tovární ateliér, ale preferoval podkrovní ateliér umístěný ve zlínské radnici. V roce 1933 měl tu čest stát se prvním městským architektem, kterým byl až do konce války. Největším problémem ve spolupráci s Janem Antonínem Baťou bylo odlišné pohlížení na architekturu (Horňáková, 2006). Jan Antonín Baťa měl v oblibě spíše baroko a různé zdobení budov. Velice se mu například líbil zámek v Napajedlech. Po emigraci dokonce prohlásil, že se za zlínskou architekturu stydí a že architektonicky hodnotnější je i budova věznice na Ellis Islandu. O celém konceptu zlínské architektury se vyjadřoval jako o krabicích bez vkusu a jakéhokoliv promyšlení. Gahura si byl tímto přístupem Jana Bati samozřejmě vědom a v dopise, který napsal Baťovi, píše, že ho jeho chování velmi mrzí a že si připadá nedocenený (Pokluda, 2012). Otázkou je, zda našel odvahu k odeslání dopisu, nebo zda se dopis napsal pouze kvůli uvolnění stresu. Dopis začíná slovy „*Milý Jeníku! Mám svůj problém čtyřicátníka. Ty ho v mých očích nevidíš, protože jsi se ještě nesklonil, abys mě mohl vidět do očí*“ (Horňáková, 2006 s. 97) V dopise pokračuje o tom, jak má rád Zlín a také svou práci, ale že je také skromný a příliš se prací nechvástá. Přiznává, že si myslí, že od něj bude nejpocitivější, pokud o svých pocitech řekne a v dopise pokračuje takto: „*Pracoval jsem nejen rukama, ale i srdcem. Ty jsi neřekl ani slova. ... To mě soužilo. Čekal jsem slovo uznání, a to bývá neskonale větší odměnou než odměna hmotná. To slovo uznání dodává síly i nadšení k další práci*“ (Horňáková, 2006, s. 97) Dopis dále pokračuje výčtem některých Gahurových prací.

Projekt „Regulačního plánu Zlína“ byl představen v roce 1934 a stal se vzorem pro skutečnou úpravu Zlína v dalších 20 letech. I v tomto projektu se Gahura soustředil na bohaté zastoupení zeleně. Rychlý růst města zapříčinil spojení přilehlých obcí v jedno

velké město. Tento upravovací plán měl změnit třicetitisícové město na město stotisícové. Náměstí práce se stává novým centrem města, jelikož je zde zastoupení společenského vyžití i obchodů. Regulační plán také zahrnoval výstavbu nových čtvrtí jako Lesní čtvrť nebo Díly a vytvořil podmínky pro rozvoj dopravy z Otrokovic až do Vizovic (Novák, 2008).

Duben roku 1935 byl významný kvůli soutěži o rodinný domek, kterou pořádala firma Baťa. Tato soutěž byla kupodivu mezinárodní a zúčastnilo se jí mnoho zahraničních architektů. Důvodem pořádání soutěže bylo obohacení architektury rodinných domů. František Lýdie Gahura v této soutěži působil jako porotce společně s Bohuslavem Fuchsem, Pavlem Janákem, Edou Schönem a Francouzem Le Corbusierem. Soutěže se zúčastnili architekti z 9 zemí a celkem bylo 289, mnohdy až příliš kreativních, návrhů. Vítězem se stal švédský architekt Svedlund, který si odnesl 20 000 Kč. Druhé místo patřilo Benšovi a Jechovi z Uměleckoprůmyslové školy v Praze, kteří získali 10 000 Kč a třetí místo Vladimíru Karfíkovi, který vyhrál 5 000 Kč. Dle návrhů vítězů byly tyto domy postaveny ve vzorové kolonii U lomu (Hornáková, 2006).

František Lýdie Gahura se zúčastnil soutěže o stavbu Společenského domu v Otrokovicích v roce 1936. Zadání od Jana Bati bylo jasné – budova měla mít tvar hvězdy. Gahurův projekt měl tvar čtyřcípé hvězdy se zaskleným dvorem uprostřed. Tento návrh ovšem nevyšel a stavba byla realizovaná dle vítězného návrhu Vladimíra Karfíka, který dal stavbě podobu trojcípé hvězdy (Novák, 2008).

Gahura v roce 1936 také pracoval na kresbách pro knihu „O entropii, čase a příčinnosti“ od Jana Kabelíka. Tato kniha byla vydaná k novému roku (Kabelík, 1936).

Jak zmiňuje internetový zdroj Zlínská architektura (2013), v letech 1935 až 1938 Gahura pracoval na projektu studijních ústavů. Tuto práci mu zadal Jan Antonín Baťa, který si představoval, že studijní ústavy nebudou sloužit pouze zaměstnancům firmy Baťa, ale také širšímu obyvatelstvu Zlína. Stavba byla velmi nákladná a částka téměř přesáhla dva miliony. Bylo využito standartních železobetonových modulů. Studijní ústav I poté sloužil pro školení zaměstnanců a pro pořádání výstav. Později zde byly Zdravotní, Kožařská a Chemická střední škola. V dnešní době je v budově Gymnázium T. G. Masaryka a Jazyková škola. Ve Studijním ústavu II sídlilo gymnázium a během války zde byl celní a finanční úřad. V roce 1939 zde také byla Škola umění a později, až do roku 1952, Uměleckoprůmyslová škola ve Zlíně, která následně přesídlila do Uherského Hradiště. Od roku 1951 je Studijní ústav II v rukou Sboru národní bezpečnosti a stanice Policie České republiky.

V roce 1936 se slavnostně otevíral Studijní ústav. Jelikož nebyl ústav v den otevření dovybaven, poslední dvě etáže tvořila výstava soudobého výtvarného umění. Díky tomuto provizornímu řešení ovšem ve Zlíně následující roky probíhaly výtvarné výstavy každoročně. Zlín navštívilo i mnoho umělců jako Josef Čapek nebo Jan Trampota, kteří s Gahurou udržovali kontakt. Gahuru pořádání těchto výstav naplňovalo a patřičně je propagoval v časopisech, do kterých psal. V letech 1938-1943 nebyl pouze organizátorem výstavy, ale také účastníkem, jelikož vystavoval některá svá díla (Hornáková, 1998).

Zajímavým projektem, kterého se František Lýdie Gahura zúčastnil, byla soutěž z roku 1940, ve které navrhl kostel a památník Tomáše Bati na Bahňáku v Otrokovicích. Památník měl být samozřejmě umístěn v místě nehody (Ruller, 1996). Hornáková (1998) podotýká, že stejně jako u jiných soutěží, ani u této se nepočítalo s realizací projektu. Důvodem bylo hlavně to, že během války byla značně potlačena architektonická a stavebnická činnost a firma Baťa těmito soutěžemi poskytovala finanční zajištění architektům. Hlavními iniciátory těchto soutěží byli František Lýdie Gahura s Dominikem Čiperou, který byl starostou města a finančním ředitelem firmy Baťa.

Téma kostelů a kaplí Gahuru více zajímalo a věnoval se mu i nadále, jelikož zde mohl spojit své sochařské umění s architekturou. Bohužel jen málo jeho projektů bylo v konečné fázi realizováno. Jeden z realizovaných projektů je například kostel svatého Antonína Paduánského v Míškovicích, který je navenek velice působivý (Hornáková, 1998). Dalším realizovaným projektem je kaple svatého Václava na Kudlově, u které se Gahura nechal inspirovat až u holandského hnutí De Stijl. Kaple na Kudlově vzbudila velký rozruch a píše se o ní dokonce i v kudlovské kronice, jelikož chrám Boží tomuto místu dlouhá léta chyběl. V kronice se také píše, že materiál na stavbu věnoval pan Baťa a řemeslníky byli sami občané Kudlova (Pokluda, 2011). Novák (2008) uvádí, že poněkud strohostí vyniká kaple svatého Cyrila a Metoděje v Komárně u Bystřice pod Hostýnem.

Obrovskou zásluhu měl František Lýdie Gahura na budování obytných čtvrtí. Na tomto projektu spolupracoval s Janem Kotěrou, který ovšem v roce 1923 zemřel. Baťovým záměrem bylo spojení továrny s obytnou čtvrtí, která neměla být jen strohou šňůrou domů, ale měla mít také osobitý vzhled díky začlenění do zeleně. Začlenění kousku půdy, který si zaměstnanci mohli sami obdělávat, nemělo pouze funkci hospodářskou, prostor mohl sloužit také k aktivní relaxaci (Hornáková, 2006).

Internetový zdroj Zlínská architektura (2014) uvádí, že Gahura v roce 1938 pracoval na projektu Tomášov, což bylo elitní učiliště. I toto učiliště uplatňovalo myšlenku, že schopné pracovníky je třeba vychovat. Do tohoto učiliště přicházeli muži i ženy ve věku 14 let a museli skloubit práci v továrně a následné tříhodinové studium. Kvůli náročnosti studia většinou školu dokončila jen polovina přijatých. Zajímavostí je, že nejlepší žáci se nazývali Tomášovci a byli studiem vedeni k následným manažerským funkcím. Tito studenti museli dokonce do školy chodit v oblecích. Budova Tomášova sloužila po znárodnění jako jedna z budov nemocnice a v dnešní době se zde nachází klinika reprodukční medicíny.

Vedle toho, že byl František Lýdie Gahura skvělým architektem a sochařem, byl nedílnou součástí v oblasti kulturní obrody a vzdělání. Díky němu se do Zlína dostávali vynikající architekti jako Le Corbusier nebo Josef Gočár. Zvláštností Le Corbusiera je to, že ne zcela souhlasil s vedením firmy Jana Bati a upozorňoval, že pokud bude firma nadále tak prudce růst, nebude možné všechny pracovníky ubytovat v malých rodinných domech. Navrhoval, aby byly stavěny větší domy, ve kterých by bylo možné ubytovat mnohem více lidí. S tímto samozřejmě Jan Baťa nesouhlasil. Tyto vážené hosty mnohdy ubytoval sám Gahura ve své vile v Kudlově. Své znalosti předával v mistrovské a stavební škole a byl u zrodu Školy umění, která zahájila činnost v roce 1939 a během války se stala útočištěm pro pedagogy z vysokých škol z Prahy a Brna (Novák, 2008). Časopis Architekt SIA (1941) uvádí, že zde sám vyučoval estetiku architektury, urbanistiku a architektonické kreslení.

Velký význam Baťa přikládal k rychlému stavění a budování Zlína, ale osud tyto snahy v roce 1944 příliš neulehčoval, jelikož 20. listopadu došlo k bombardování Zlína. Toto bombardování značně poškodilo čtvrť Letnou, ve které bylo poškozeno okolo 400 domů. Ve Studijním ústavu došlo k požáru v prvním patře a ve Společenském domě byl poškozen výtah. Zasaženo bylo i Velké kino, kde bomba nevybuchla. Továrna byla také ovlivněna bombardováním, jelikož zde došlo k poškození 10 výrobních továren. Centrální sklad dokonce hořel několik dní a poté se zhroutil. Kupodivu Správní budově zasažena nebyla. Celkový počet bomb, které dopadly na město, bylo 260 a každá z nich vážila 250 kg (Novák, 2008).

Rok 1945 byl pro Františka Lýdii Gahuru zlomový, jelikož přestal pracovat s firmou Baťa, která byla znárodněna. Následně pracoval jako samostatný projektant a od roku 1946 působil jako plánovač Zemského národního výboru v Brně. O tři roky později se do Brna přestěhoval a začal pracovat ve Výzkumném ústavu architektury (Hornáková, 1998). Se svým

působením v Brně nebyl Gahura vůbec spokojen, jelikož měl nízký plat. Byl nucen prodat svůj milovaný dům na Kudlově a některá svá díla za směšnou částku. To vše udělal, aby uživil svou rodinu (Pokluda, 2012). Navíc ho začalo opouštět pevné zdraví, jelikož měl arteriosklerózu a byl částečně ochrnutý na polovinu těla kvůli prodělané mozkové příhodě (Gahura, 1998). V Brně se stýkal s architektem Josefem Kranzem, kterému mimochodem vytvořil portrétní reliéf. Stýkal se také s architektem a sochařem Karlem Volavým, který u něj studoval na zlínské Škole umění a který později vytvořil jeho portrétovou plastiku (Hornáková, 2006). V penzi byl od roku 1951, a i když na tom nebyl zdravotně dobře, věnoval se opět modelování. Jeden pokoj ve svém brněnském bytě proměnil v ateliér, věnoval se své vášni a byl nadšený z toho, když ho přišel navštívit nějaký začínající architekt. V létě roku 1958 byl Gahura hospitalizován v nemocnici u sv. Anny. Když ho šla manželka navštívit 14. září, již na ni čekal. Sotva otevřela dveře, Gahura rozpřáhl náruč stejně jako Kristus na kříži, který vytvořil. Lýdie pochopila. František Lýdie Gahura zemřel v noci z 14. na 15. září a je pohřben na Lesním hřbitově (Gahura, 1998).

Na počest tohoto nadaného architekta byly uspořádány dvě významné výstavy zlínskou historičkou Ladislavou Hornákovou. Jedna v roce 1998 a druhá v roce 2008.

2 VÝZNAMNÉ STAVBY FRANIŠKA LÝDIE GAHURY

2.1 Velké kino

Velké kino má zajímavou historii, jelikož tato stavba měla být pouze provizorní, ale svou funkci plní dodnes. Inspiraci a vzor pro Velké kino našel Gahura až v Paříži u kina Gaumont (Šosová, 2013). Ke kinu Gaumont se vztahuje velice zajímavá a téměř zapomenutá historka s Tomášem Baťou a Gahurou. Tomáš Baťa byl s rodinou v červenci roku 1930 na dovolené v Paříži, kde navštívili kino Gaumont a jeho syn pronesl, že je to vhodné kino pro Zlín. Baťa nad tímto nápadem chvíli přemýšlel, a když se vrátil z dovolené, nechal si zavolat Gahuru do své kanceláře (Hornáková, 1998). Gahura vzpomíná, že mu Tomáš Baťa řekl: „*Udělejte si cestovní plán. Vy tam pojedete...ne, vy tam poletíte. Třeba státní linkou. Podívejte se tam na představení dnes večer, zítra odpoledne se vrátíte*“ (Hornáková, 1998, s. 26). Gahura to bral pouze jako vtip a tak se věnoval dál své práci. Když se odpoledne Gahura s Baťou potkali, Baťa byl velice překvapen. Nařídil Dominiku Čiperovi, aby byl Gahura do půl hodiny na cestě. Původně bylo v plánu, že se opravdu poletí státní linkou, ale ta letěla z Prahy až další den. Baťovi to přišlo jako plýtvání času a tak nechal přistavit firemní letadlo a vytýčil na cestu jeden a půl dne (oproti 3 dnům, které by zabrala cesta za využití státní linky) (Hornáková, 1998).

Původní plán byl takový, že se kino po čase přesune do společenského komplexu budov uzavírající jižní stranu náměstí. Z tohoto důvodu se také nijak neupravoval terén pro stavbu základů a celá konstrukce vyrostla na přirozeném přírodním terénu, které dodávalo patřičný a žádaný sklon pro pohodlné zhlédnutí filmu. Ocelová konstrukce, použitá pro stavbu kina, byla jako poprvé použita v Československu a jejím autem byl inženýr Vtelenský. Důvodem použití tohoto typu svařování oceli byla vidina demontování kina, které pak mělo být jednoduše přesunuto na jiné místo a následně smontováno zpět. Kino mělo být také zvětšeno o více než 500 míst a vybaveno jevištěm pro varietní produkce. K tomuto již po smrti Tomáše Bati nedošlo. Kino se pyšnilo svou velikostí, jelikož mělo přes 2 000 sedadel a stalo se největším kinem v Československu a jedním z největších v Evropě. Výstavba kina, včetně vybavení, stála firmu Baťa přes milion korun. Původně se mělo stavět dle návrhů M. Lorenze, jenže tento návrh byl podstatně nákladnější, což vedlo úspornou firmu Baťa k Gahurověmu návrhu (Novák, 2008).

První filmy, které se hrály v kině, měly i funkci praktickou. Tvořilo je množství reklam a také instruktážních filmů pro vzdělávací účely firmy. Kino nabízelo hned několik promítacích časů, takže si zaměstnanci mohli vybrat, který čas jim nejlépe vyhovoval s prací. To vše pomáhalo utvářet pospolitost a loajalitu vůči firmě. Vždyť přeci spokojený zaměstnanec = výkonný zaměstnanec (Šosová, 2013).

Internetový zdroj Velké kino Zlín (2014) popisuje, že když se 6. září 1932 slavnostně otevřely dveře kina, diváky uvítal velmi populární film režiséra z Ameriky Williama Van Dykeho „Trader Horn“.

Významnost Velkého kina spočívá hlavně v realizaci filmových festivalů, jelikož v roce 1940 bylo kino prvním festivalovým kinem u nás. Prvním festivalem byly Filmové žně a od roku 1960 se pořádá Filmový festival pro děti, jehož tradice se udržela až dodnes (Šosová, 2013).

2.2 Bat'ova nemocnice

Velký rozmach města znamenal velký nárůst obyvatelstva. Zatímco na začátku dvacátého století měl Zlín kolem třech tisíc obyvatel, v druhé polovině dvacátých let to bylo již více než patnáct tisíc. Důvod takového nárůstu je zřejmý – větší počet továren vyžadoval více pracovní síly a bylo běžné, že se lidé do Zlína kvůli práci stěhovali i se svou rodinou. Práce byla mnohdy těžká, což znamenalo, že zde byla větší pravděpodobnost, že lidé onemocní. Dosavadní počet lékařů a ordinací tedy nebyl dostačující a byla nutná změna. V roce 1924 bylo postaveno zdravotně-sociální oddělení umístěné u vchodu do továrny, ve kterém byl mimo ordinace i rentgen (Trnčáková, 2011).

První impuls pro vybudování nemocnice byl finanční obnos jednoho milionu korun, který daroval Tomáš Baťa. Stalo se tak při oslavách 1. května 1926. Při slavnostním proslovu Tomáš Baťa vzpomněl na raněné hrdiny a doplnil, že nemocnice bude sloužit ku zdraví všech (Bakala, 2003).

Bakala (2003) dále uvádí, že projekt budování nemocnice byl samozřejmě velmi složitý a bylo důležité do projektu zařadit schopné lidi. Vhodného lékaře se snažili najít přes zajímavý inzerát otištěný ve Věstníku českých lékařů, ve kterém se psalo, že hledají energického primáře pro nemocnici v brzy dvacetitisícovém městě. Jedním z těchto schopných lidí se stal MUDR. Bohuslav Albert, který byl špičkovým doktorem a kterého vybral sám Tomáš Baťa. Albert měl tu výhodu, že mohl čerpat ze svých zkušeností budování jiné nemocnice. Své lékařské schopnosti získal i na několika frontách, kde si všiml, že aby byla práce efektivní, je nutné vše dobře organizovat a přemýšlet nad věcmi v souvislostech. Díky těmto zkušenostem si také mohl vybrat schopné lidi, kteří mu následně s projektem pomáhali.

Pro stavbu nemocnice bylo důležité její umístění. Po rozhodování bylo vybráno místo u řeky Dřevnice v části Příluky. Zde se nacházela obrovská parcela 210 x 220 m, která byla převážně rovná, takže se zde dalo jednoduše stavět. Stavba začala v roce 1927 a za pouhých 7 měsíců již byla postavena hlavní budova, dva pavilony a teplárna. Na konci roku již hlavní budova začala fungovat. První rok provozu nemocnice ošetřila více než 3 000 pacientů (Hornáková, 2006).

Mezi nejdůležitější úkoly doktora Alberta patřilo zpracování dokumentů nutných k založení nemocnice. Mezi zpracovávané oblasti patřilo například přijímání urgentních

případů, ošetřování hospitalizovaných, propouštění pacientů, oblast vzdělávací nebo administrativa. Doktor Albert byl ve své práci velice důsledný, že dopředu zpracoval i možné příjmy a výdaje nemocnice (Bakala, 2003).

Doktor Albert se od roku 1927 18 let staral o Baťovu nemocnici. Zajímavostí je, že i když stavba nebyla ještě dokončena, dostával doktor Albert plat, jakoby nemocnice již plně fungovala. Jemu se to ovšem do značné míry nelíbilo, jelikož měl pocit, že tím, že se nevěnuje ordinování a operování, přichází o zkušenosti a praxi (Bakala 2003).

Doktor Albert plánoval, že v roce 1938 bude mít nemocnice dvacet lékařů a více než sedmdesát sester, aby se udržel plynulý a hlavně kvalitní chod nemocnice se zaměřením na péči o pacienta. Doktor Albert diskutoval téma návrhu nemocnice s Gahurou a zdůraznil, že pro nemocnici je důležitá hlavně funkčnost a dobré vybavení a že architektura v tomto směru musí jít trochu stranou. Gahura s tím souhlasil a při realizaci projektu tedy myslel hlavně na to, aby nemocnice sloužila lidem. Po celou dobu svého fungování v nemocnici se Albert soustavně vzdělával a snažil se udržet standart nemocnice velmi vysoko. Perfektní technické vybavení a zájem o medicínu také zapříčinil to, že se v Baťově nemocnici pořádaly nejrůznější kongresy lékařů (Bakala, 2003).

Během stavby nemocnice byly dodržovány nejpřísnější hygienické podmínky a vše bylo pečlivě promyšleno. Drtivá většina ploch byla navržena tak, že se dala snadno čistit a myslelo se tak dopředu, že byla eliminována všechna místa, kde by se mohl nepříznivě usazovat prach. Velký důraz se také kladl na minimalizaci spár. Většinu nábytku navrhoval sám František Lýdie Gahura a při projektování myslel opět hlavně na účelnost a hygienickou nezávadnost (Bakala, 2003).

Hlavní budova měla tři patra a byla umístěna v jižní části areálu. Tato budova byla vlastně srdcem celé nemocnice. Budova byla členěna do několika částí. Jedno patro například tvořily ordinace sloužící k vyšetřovacím metodám, kterými byl například rentgen. Byla zde také část určená pro příjem a propouštění pacientů. Další část tvořil operační sál a kuchyň. První patro sloužilo především personálu, ale byl zde také sklad léků nebo přednáškový sál. V dalším patře byly umístěny operační sály, které byly špičkově vybaveny (Hornáková, 2006).

Internetový zdroj Zlín.estranky (2006) zmiňuje, že následně se připojovaly další samostatné pavilony, které byly svým vzhledem téměř stejné. Zajímavostí tohoto pavilonového typu stavění nemocnice je to, že zde hrozí menší riziko přenosu infekcí.

Nevýhodou ovšem je přemísťování z budovy do budovy v případě návštěvy jiného oddělení. Pokoje v pavilonech měly různý počet lůžek, ovšem většinou to bylo jedno až tři lůžka. Celkový počet lůžek v pavilonu byl 22 a v největším pokoji bylo 7 lůžek.

Celý areál je umístěn v zeleni, což je pro Baťu velmi typické. I zde měla zeleň blahodárné účinky na psychiku nejen pacientů, ale i doktorů. Byl kladen velký důraz na to, aby se zde pacient cítil co možná nejpříjemněji a nestresoval se tím, že musí být v nemocnici. Celý areál byl propleten chodníky, které umožňovaly převoz pacientů na lůžku či křesle (Hornáková, 2006).

Na začátku provozu tvořilo areál deset funkčních pavilonů, mezi něž patřila například chirurgie nebo gynekologie. Areál byl důmyslně rozdělen na část, kde se léčili pacienti s infekčními chorobami a neinfekčními. Zajímavostí bylo, že všechny pavilonové budovy byly opatřeny pokoji pro pacienty orientovanými na jih. Vybavení pavilonu bylo velmi moderní, což řadilo Baťovu nemocnici mezi špičku v československém zdravotnictví a také mezi jednu z lepších ve střední Evropě. Problém byl ovšem se samostatným dětským oddělením, které nemocnici až do roku 1937 chybělo. Když se nakonec oddělení zřídilo, brzy kapacitně nedostačovalo, jelikož neustále přibývalo kojenců. Tento problém se vyřešil až o několik let později, kdy bylo vybudováno samostatné kojenecké oddělení (Zlín.estránky, 2006).

Pavilonové řešení ovšem přinášelo jeden problém a tím bylo vedení teplé vody a páry z kotelny. Tento problém Gahura vyřešil tím, že zrealizoval podzemní vedení. Stejně jako pavilony, i kotelna byla velmi moderně vybavena (Bakala, 2003).

Součástí areálu byla i vila dr. Alberta a postupem času se budovaly i další domy pro lékaře. Celkem se vybudovaly tři domy, které byly dokončeny v letech 1936, 1937 a 1940. Tyto domy se skládaly z osmi jednopokojových bytů pro svobodné doktory. Všechny byly opatřeny vlastní koupelnou, čímž se docílilo maximálního pohodlí personálu (web Zlínská architektura, 2014).

Neopomenutelnými částmi areálu byly mužský a ženský starobinec, které plnily svou funkci až do roku 1945, kdy z jedné budovy vznikla škola a z druhé velmi potřebný kojenecký ústav (Bakala, 2003).

Nemocnice byla velmi užitečným zařízením a tak, jak rostla firma Baťa, přibývalo pacientů nemocnice. Tento nárůst nemocných znamenal větší zátěž na nemocniční personál

a bylo potřeba přijmout více doktorů a sester. Mezi první lékaře nemocnice patřili mimo doktora Alberta také Doc. dr. Vojtěch Tolar, dr. Václav Pejše nebo dr. Arnoštka Ripková (Trnčáková, 2011).

3 DALŠÍ VÝZNAMNÉ STAVBY ZLÍNSKÉHO KRAJE

3.1 Baťův mrakodrap

Internetový zdroj Zlínská architektura (2014) bezpochyby řadí mezi největší dominanty Zlína Správní budovu firmy Baťa, která se přezdívá „Jednadvacítka“. Tento Název dostala budova nejen díky umístěnému číslu 21 před vchodem, ale také díky umístění budovy v rámci továrního areálu. Číslo 2 značí druhou řadu budov a číslo 1 to, že se jedná o první budovu v řadě.

Stavba budovy vycházela z návrhu architekta Vladimíra Karfíka a byla hotova v roce 1938. Důvodem zřízení budovy byl nedostatečný počet míst pro úředníky, kterých bylo, díky neustále rostoucí výrobě, více než 2000. Do té doby byly již vybudované tři administrativní budovy, ale tento počet již přestával stačit (Novák, 2008).

Dále Novák (2008) píše, že první plány se naprosto lišily od konečné realizace, jelikož se uvažovalo o třech budovách, které by byly propojeny. Karfík ovšem díky své kreativitě navrhl mrakodrap, což se Janu Baťovi velmi líbilo. Výhodou takové stavby je nepochybně snadná komunikace mezi jednotlivými odděleními a ušetření stavební plochy.

Na stavbě se podílelo 40 dělníků, 10 betonářů, 15 šalovačů, 6 tesařů, 5 kovářů, 2 zedníci, 2 mechanici a 4 jeřáby (Novák, 2008, s. 168). Jedna etáž se stavěla pouze 10 dní (Novák, 2008).

Budova měří více než 77 metrů a bývala nejvyšší budovou Československa a jednou z nejvyšších v centrální Evropě. Jednotlivá patra sloužila jako kanceláře pro 200 lidí. Zvláštností je, že jednotlivé pracovní plochy na jednoho úředníka nebyly rozděleny příčkami, což mělo také svůj důvod, jelikož v patru vznikl variabilní prostor, který mohl být upravován podle momentálních potřeb chodu firmy (Zlínská architektura, 2014).

Všechny etáže nebyly vyčleněny pouze pro kanceláře. Patnáctá etáž se měla využívat pro pořádání konferencí a prezentaci nových výrobků. Střešní patro tvořilo rekreační zónu. Vyhlídku na město zpestřovalo doladěné prostředí, které zdobily květinové záhonky a fontána (Zlín.estránky, 2006).

I když budova disponuje mnoha okny, tato okna nejdou otevřít a větrání je zajištěno klimatizací. Pro perfektní čištění oken se nezapomnělo ani na výtahovou klec sloužící uklízeči, která je zajímavá tím, že je k povrchu budovy přidržována elektromagnety, aby se

zamezilo poničení budovy. Celková plocha oken činí neuvěřitelných 15 000 m² a v rámci striktní baťovské ekonomii na údržbu oken stačil jeden jediný pracovník (Novák, 2008).

Pro přemístění do jednotlivých pater slouží, mimo obvyčejných osobních výtahů, i čtyři rychlovýtahy, které dosahují rychlosti přes 3 m/s. Osobní výtah byl ovládán pracovníkem, který na žádost návštěvníka stisknul tlačítko a výtah uvedl do pohybu (Novák 2008).

Nejzajímavější je ovšem kancelář samotného ředitele firmy, která je umístěna do prostorného výtahu. Za zmínku stojí také to, že pojízdné kanceláře měly být v budově dvě. V kanceláři je mimo nábytku také umývadlo, ale zdaleka nejvíce zajímavým kouskem je mapa zobrazující hustotu zalidnění, díky níž je ulehčeno rozhodování o umístění nové pobočky firmy. Tato pojízdná kancelář nesloužila k neočekávané kontrole zaměstnanců, i když se tato teorie zdá být nejvíce pravděpodobná. Výtah měl spíše usnadnit komunikaci mezi jednotlivými odděleními. Další význam byl čistě reprezentativní a měly se zde pořádat schůzky s významnými návštěvami. U pracovního stolu je odklápěcí sedátko pro návštěvu či pracovníka oddělení. Říká se, že je schválně uděláno takto nepohodlně, aby zde člověk neztrácel čas a šel zpět pracovat. Bohužel Jan Antonín Baťa jej nevyužil, jelikož v době jeho zprovoznění byl v zahraničí a ani v dalších letech výtah nebyl použit (Chmelová, 2011).

Pro snadnou poštovní komunikaci je v budově vedena potrubní pošta. Moderní technika byla využita i u odesílání zásilek, jelikož budova byla opatřena samo vyklápěcími výtahy pro balíky a dopisy. Další užitečnou vymožeností bylo zajištění vyvážení odpadků, jelikož zde fungovala šachta ústící do kontejneru. Budova také měla vlastní požární hlásič. Všechny tyto vymoženosti byly v tehdejší době velmi pokrokové a nadstandardní (Zlín.estrancky, 2006).

Když se tak nad Jednadvacátkou zamyslíme, její rychlá stavba nám může trochu připomínat prudký rozvoj firmy Baťa. Na začátku to byla maličká firma, ale díky tvrdé práci jejich zakladatelů se velmi rychle vyhoupla nahoru a stala se jednou z nejúspěšnějších firem naší země.

V roce 2004 byl Baťův mrakodrap zrekonstruován. Momentálně je sídlem Krajského úřadu Zlínského kraje a Finančního úřadu. Spodní patra tvoří restaurace a stálé expozice vztahující se k historii první poloviny dvacátého století (Zlín.estrancky, 2006).

ZÁVĚR

František Lýdie Gahura byl bezpochyby nejvýznamnějším architektem Zlína v první polovině 20. století. I když to Gahura v dětství neměl jednoduché, díky velké studijní motivaci a finanční podpoře Tomáše Bati úspěšně dokončil školu a stal se na dlouhou dobu vrchním zlínským architektem. Jeho život velice ovlivnila ztráta dvou dětí a určitě jeho psychiku poznamenala, ovšem narození třetího dítěte vneslo do jeho života nový smysl.

František Lýdie Gahura nezasvětil svůj život pouze architektuře, ale také sochařství. Jeho nejznámější sochařská díla jsou portrét Tomáše Bati, socha kováře na boční zdi zlínské radnice nebo kříž s Ježíšem Kristem na Lesním Hřbitově ve Zlíně.

Gahurova práce se významně podepsala na podobě Zlína, který vznikl dle projektu „Města v zeleni“, jehož je také autorem. Mezi jeho projekty patří kolonie rodinných domů ve Zlíně a Otrokovicích, které jsou symbolem Baťovského Zlína. Dalším významným projektem je Velké kino, které bylo ve své době největším kinem v Československu. Jeho organizační uspořádání Baťovy nemocnice bylo jedním z prvních realizací pavilonového komplexu, které pomáhá zamezovat přenosu infekcí. Mezi jeho nejrozsáhlejší a nepropracovanější projekty patří Upravovací plán Zlína, dle kterého se Zlín budoval dalších 20 let. Je ceněn také kvůli budově Památníku Tomáše Bati, který byl postaven rok po smrti Tomáš Bati. Hrál také významnou roli během války, kdy i díky němu dostalo spoustu architektů peníze za vítězství ve fiktivních soutěžích.

SUMMARY

František Lýdie Gahura was the most important architect of Zlín in the first half of 20th century. Although his childhood wasn't really happy he succeeded at school thanks to his motivation at school and financial support of Tomáš Baťa and became the main architect of Zlín for a long time. The loss of his two children badly influenced him but his third child Jan made him happy again and he found the meaning of the life again.

Gahura not only focused on architecture but also on sculpture. His well-known sculptures are the portrait of Tomáš Baťa, sitting blacksmith on the city hall's wall or Jesus Crist on the cross in Lesní hřbitov.

He was the main creator of Zlín and the author of "town in the middle of greenery". His work is for example the colony of houses in Zlín and Otrokovice which were the symbols of Baťa's Zlín. Another important project was Velké kino which was the biggest cinema in Czechoslovakia. Baťova nemocnice was one of the first hospitals that used pavilions complex that helped to avoid the spread of infections. Another important project was Upravovací plan Zlína which was the plan for building Zlín in the next 20 years. He also created Památník Tomáše Bati which is a memorial of Tomáš Baťa. He helped the architects to get money during the war because he and Baťa's Company made fictive competitions.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Andrea Bartíková
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	Mgr. Pavel Krákora, PhD.
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	František Lýdie Gahura a architektura Zlínského kraje v první polovině 20. století
Název v angličtině:	František Lýdie Gahura and the architecture of Zlin region in the first half of 20 th century
Anotace práce:	Bakalářská práce pojednává o životě Františka Lýdie Gahury a o jeho architektonické činnosti ve Zlínském kraji. Zmiňuje také stručnou historii budovy č. 21 ve Zlíně.
Klíčová slova:	František Lýdie Gahura, architektura, kino, mrakodrap, nemocnice, sochařství, budova 21, Tomáš Baťa
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis describes the life of František Lýdie Gahura and his architectural work in Zlín region. This work also contains a brief chapter about building number 21 in Zlín
Klíčová slova v angličtině:	Architecture, Gahura, cinema, hospital, sculpture, skyscraper, Tomáš Baťa, Building number 21
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1: Velké kino Příloha č. 2: Baťova nemocnice Příloha č. 3: Zlínský mrakodrap
Rozsah práce:	37
Jazyk práce:	český

SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ

1. BAKALA, Jiří. *80 let Baťovy nemocnice v obrazech, faktech a dokumentech: 1927-2007*. Zlín: s. n., 2007, 173 s.
2. GAHURA, Jan. *Vzpomínání na architekta F.L.Gahuru*. Brno. 1998
3. HORŇÁKOVÁ, Ladislava. *František Lydie Gahur*. Ve Zlíně: Krajská galerie výtvarného umění, 1998. ISBN 80-85052-29-6
4. HORŇÁKOVÁ, Ladislava. *František Lydie Gahura: 1891-1958 : projekty, realizace a sochařské dílo*. Ve Zlíně: Krajská galerie výtvarného umění, 2006, 99 s. ISBN 80-85052-67-9
5. HORŇÁKOVÁ, Ladislava. *Fenomén Baťa: zlínská architektura 1910-1960* Ve Zlíně: Krajská galerie výtvarného umění, 2009, 275 s. ISBN 978-80-85052-77-0.
6. NOVÁK, Pavel. *Zlínská architektura 1900-1950*. 1. vyd. Zlín: Agentura Čas, 1993, 320 s.
7. NOVÁK, Pavel. *Zlínská architektura*. Zlín: POZIMOS, 2008, 2 sv. 399 s. ISBN 978-80-254-3215-01
8. POKLUDA, Zdeněk. *Baťovi muži*. 1. vyd. Zlín: Kovárna VIVA, 2012, 167 s. ISBN 978-80-260-3389-9.
9. POKLUDA, Zdeněk, Stanislav NOVÁČEK a Josef KUČERA. *440 let Kudlova: obrázky z minulosti 1571-2011*. Vyd. 1. Zlín: Statutární město Zlín, 2011, 102 s. ISBN 978-80-260-1089-0
10. ERTL, Roland *Co pro nás znamená experiment Zlín. Zlínský funkcionalismus: Funktionalismus von Zlín : sborník příspěvků sympózia pořádaného u příležitosti 100. výročí narození Františka Lydie Gahury a 90. narozenin Vladimíra Karfíka*. Ve Zlíně: Státní galerie, 1993, 100 s. ISBN 80-85052-17-2

Články z časopisů

1. F.L.Gahura padesátníkem. *Architekt SIA*. 1941, roč. 40.
2. HORŇÁKOVÁ, Ladislava. Vzpomínky na Tomáše Baťu : F. L. Gahura. *Prostor Zlín*. 1998, 3.
3. MRŇO, Lubomír. Zlínský architekt František Lýdie Gahura se do dějin architektury na Slovensku zapsal pozoruhodnou vilou. *Česká beseda*. 2003, č. 7.
4. Neměli bychom zapomenout...architekt František Gahura. *Zlínský zpravodaj*. 1994, č. 16.
5. PRŮCHOVÁ, Zdena. Jak jsem se stal architektem. *Architekt*. 1995, č. 4.
6. RULLER, Ivan. František Lydie Gahura. *Architekt*. 1996, roč. 20.
7. Architektonické pojetí budovy Památníku Tomáše Batě. *Zlín*. 1933, č. 12.

Online zdroje

1. CHMELOVÁ, Iva. Unikát a symbol Zlína. Baťův mrakodrap měl původně stát v Brně. *Bydlení.idnes* [online]. 2011 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z:http://bydleni.idnes.cz/unikat-a-symbol-zlina-batuv-mrakodrap-mel-puvodne-stat-v-brne-ptn-/architektura.aspx?c=A110507_1580988_zlin-zpravy_toi
2. ŠLAPETA, Vladimír. Tvůrce urbanismu Baťova Zlína. *Architekt* [online]. 2009 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z:http://www.architekt-casopis.cz/files/uploaded/ca/ca_2009_07_zlin.pdf
3. ŠOSOVÁ, Jitka. Velké kino v malém městě. *Film a video* [online]. 2013 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z:<http://www.filmavideo.cz/index.php/architektura/528-velke-kino>
4. TRNČÁKOVÁ, Kristýna Alexandra. *Založení Baťovy nemocnice ve Zlíně* [online]. Brno, 2011 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z:http://is.muni.cz/th/321990/pedf_b/?lang=en. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce prof. PhDr. Jaroslav Vaculík, CSc.
5. VELEBILOVÁ, Irena. *František L. Gahura a první moderní obchodní domy ve středních Čechách* [online]. Brno, 2006 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/11344/ff_m/. Diplomová práce. Masarykova Univerzity Brno. Vedoucí práce prof. Jiří Kroupa
6. *Velké kino Zlín* [online]. 2014 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://www.velkekino.cz/>
7. *Zlín.estranky* [online]. 2006 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z:http://www.zlin.estranky.cz/clanky/novy-zlin/batuv-zlinsky-mrakodrap---jednadvacitka---b_-21.html
8. *Zlínská architektura* [online]. 2014 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://architekturazlin.cz/>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Velké kino

Příloha č. 2: Baťova nemocnice

Příloha č. 3: Zlínský mrakodrap

Příloha č.1: Velké kino

Zdroj: <http://architekturazlin.cz/velke-kino>

Zdroj: <http://architekturazlin.cz/velke-kino>

Příloha č.2: Baťova nemocnice

Zdroj: <http://www.novinky.cz/bydleni/reality-a-finance/132907-zlinskou-interni-kliniku-ceka-rekonstrukce-za-500-milionu-kc.html>

Zdroj: http://zlin.idnes.cz/hospodareni-zadluzene-zlinske-nemocnice-fpq-/zlin-zpravy.aspx?c=A120417_1764884_zlin-zpravy_sot

Příloha č.3: Zlínský mrakodrap

Zdroj: <http://www.glanzis.cz/cz/aktuality/69/nove-objekty-v-roce-2013>

Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Ba%C5%A5%C5%AFv_mrakodrap